

Osobnost sběratele a bibliofila Josefa Colloredo-Mannsfelda

Anežka HŮLKOVÁ; Matouš JIRÁK

ANOTACE: Příspěvek je zacílen na osobnost, která dala podnět ke katalogizaci opočenské sbírky zbraní a revizi a aktualizaci katalogu sbírek obrazových. Josef Colloredo-Mannsfeld (1866–1957) se však sám aktivně podílel na tvorbě sbírek – nejen početnými loveckými trofejemi a nákupy etnografik v Africe a Severní Americe, ale též akvizicemi zbraní a podstatným rozšiřováním zámecké knihovny, kde se převážně projevuje jeho bibliofilské a frankofilní osobní zaměření. Konečně pro výstavní účely adaptoval a rozšířil prostory zámku v Opočně, což je zde též stručně rozebráno.

Starší opočenské sbírky

Od roku 1895 se Opočno postupně proměňuje v jakousi rodovou pokladnici Colloredo-Mannsfeldů.¹ Starším místním sbírkám obrazů a zbraní se věnují jiné příspěvky tohoto čísla – v obou případech se jednalo o tradiční inventář: dekoraci interiérů obrazy a užitnou kolekci převážně loveckých zbraní. Tato situace se s koncem 19. století radikálně mění, především zásluhou osobnosti, které je věnován tento příspěvek. I lovecké trofeje v Opočně té doby nepochybně tvořily součást interiérových dekorací, k jejich zásadnímu obohacení o exotické kusy však mělo dojít až počátkem 20. století. Konečně sbírky knižní byly ve své rozsáhlé svěřenské podobě již z větší části zorganizovány a uloženy, díky osobní zálibě tehdejšího majitele se však i ony podstatným způsobem rozrostly. Systematičnosti budování sbírek, jejich řádné katalogizaci a cílevědomé prezentaci odpovídají i stavební úpravy objektu. Za to vše dodnes vdčíme osobnosti Josefa Colloredo-Mannsfelda (obr. 1).

Životopisná črta Josefa Colloredo-Mannsfelda

Josef Colloredo-Mannsfeld se narodil 17. února 1866 v Auerspergském paláci v Praze jako prvorozený syn hraběte Jeronýma Rudolfa Ferdinanda Colloredo-Mannsfelda a hraběnky Agláje rozené Festeticové z Tolné. Mládí strávil s rodiči a pěti sourozenci na Dobříši. Studoval v Praze a ve Vídni, po univerzitním studiu práv vstoupil do diplomatických služeb, mezi lety 1888–1892 působil v Berlíně a v Paříži.

V roce 1895, po smrti Josefova děda, přешlo do jeho držby a užívání panství Opočno jako svěřenský majetek a Dobříš a Zbiroh jako statky alodní.² Josef Colloredo-Mannsfeld pověřil správou svého majetku ústředního ředitele, později hospodářského radu knížecích velkostatků Jana Koldu, který ho zastupoval vůči úřadům a spravoval jeho majetek až do své

smrti v roce 1906. Právě do doby, kdy byl Josef Colloredo-Mannsfeld ve správě statků zastupován, spadají jeho cesty do Afriky (1901–1902) a Severní Ameriky (1904–1906). Po návratu z afrických cest se oženil se svou první ženou, Lucy Sophií Yvonnou de Jonquet, která ho doprovázela na cestě do Ameriky.

Po smrti Jana Koldy se Josef Colloredo-Mannsfeld ujal přímé správy velkostatků a „z do té doby poměrně lehkovážného šlechtice, trávícího bezstarostný život v Paříži, případně na cestách po exotických zemích se stal zodpovědný hospodář“.³ Josef Colloredo-Mannsfeld se správě rodinného majetku věnoval až do roku 1914; v dalších letech se účastnil 1. světové války, působil mimo jiné na Ukrajině a v Polsku. Po návratu z války se jeho pobyty na Dobříši zkracovaly. Stále více času trávil v zahraničí, zejména ve Francii, kde se také v roce 1925 podruhé oženil, tentokrát s Marií Sidonií de Smit. Správa velkostatků postupně přecházela na mladšího bratra Jeronýma, který se nejprve ujal Zbirohu a později všech tří.

Josef Colloredo-Mannsfeld nikdy neměl biologické potomky, kteří by po něm zdědili rodové statky. Adoptoval proto čtyři syny svého mladšího bratra Jeronýma, mezi něž byl přerozdělen rodový majetek. Nejstarší, tehdy patnáctiletý Josef Leopold dostal do správy Opočno, Jeroným Medard panství Zbiroh, Viktor Karel Dobříš a nejmladší Bedřich Jeroným malou nemovitost v Rakousku. Po svém druhém sňatku trávil Josef Colloredo-Mannsfeld velké množství času ve Francii, kam později natrvalo přesídlil a kde v roce 1957 ve věku 91 let zemřel.

Sběratelství jako rys osobnosti Josefa Colloredo-Mannsfelda

Africké a americké exponáty jsou dokladem Josefových rozsáhlých a rozmanitých sběratelských ambicí, které zprvu zasahovaly zejména

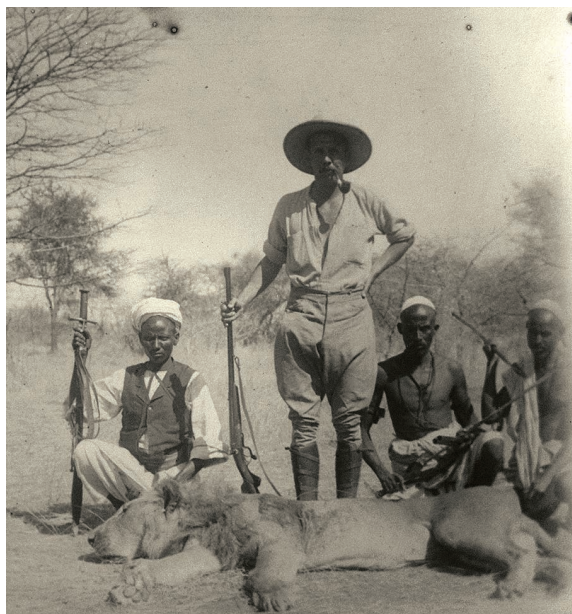

1

Obr. 1. Hubert Landa, Portrét Josefa Colloredo-Mannsfelda, 1936. Státní zámek Opočno, inv. č. OP11634. Foto: Matouš Jiráček, 2017.

do oblasti výtvarného umění, literatury a zbrojařství, později také zoologie a etnografie. Záliba ve sběratelství byla jedním z nejvýraznějších rysů Josefovy osobnosti. S určitou mírou nadsázky se můžeme domnívat, že zatímco značnou část sbírek Josef spravoval a doplňoval cíleně a s jasným sběratelským záměrem (např. opočenskou obrazárnu nebo zbrojnici), další část vznikala „mimořádně“ jakožto důsledek či „vedlejší produkt“ Josefovy povahy (např. „sbírka“ dýmek a kuřáckého náčiní nebo „sbírka“ exotického zvířectva).

Josef Colloredo-Mannsfeld sbírky nejenom shromažďoval, ale značnou pozornost věnoval také jejich popisu a katalogizaci. Dokumentaci svěřoval buď odborníkům, nebo, pokud mu to

2

Obr. 2. Josef Colloredo-Mannsfeld pózuje se svým druhým lvem, 1. března 1902. SOA Praha, C-M ÚŘ, i. č. 135 IB/2 38–43 fasc. (položky nečíslovány), album fotografií. Převzato z: Jirčková (pozn. 4).

Obr. 3. Karton s připevněnými kulkami „Erinnerungen aus dem Sudan 1901–1902“. Státní zámek Opocno, inv. č. OP12501/001-007. Foto: Anežka Hůlková, 2017.

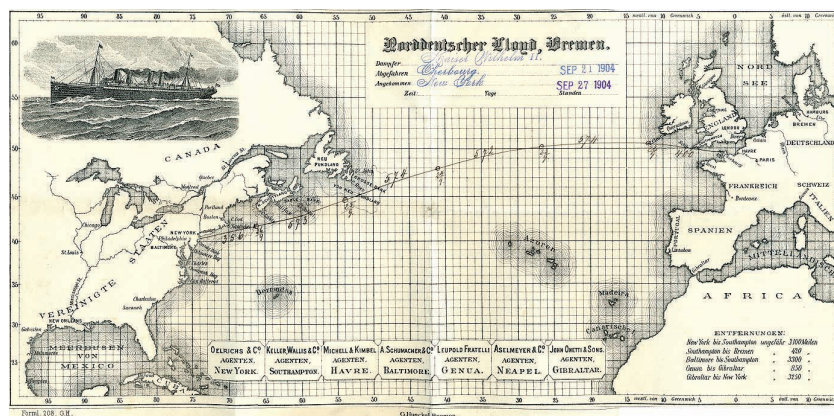
Obr. 4. Mapa plavební trasy z Evropy do Severní Ameriky, do níž si polohu lodi vyznačil Josef Colloredo-Mannsfeld. Státní zámek Opocno, inv. č. OP13506. Fototéka NPÚ, ÚOP v Josefově.

jeho znalosti dovolovaly, se na ní sám podílel. Jeho přirozené sklony ke třídění sbírek a záliba v jejich evidenci se projevovaly různorodým způsobem, otisky jeho práce najdeme v mnoha různých oblastech: Josef Colloredo-Mannsfeld popisoval a pořádal fotografie v rodinných albech, nechával zhotovovat popisky ke svým loveckým sbírkám, ukládal a popisoval archeologické exponáty a mince, do alb lepil a popisoval mapy, fotografie a další dokumenty ze svých zahraničních cest.

Konkrétní ukázka jeho aktivit je uvedena na obrázku č. 3. Jedná se o kartonovou podložku, na níž je drátkem připevněno 6 kulek. Karton je nadepsaný „Erinnerungen aus dem Sudan 1901–1902“ („Vzpomínky ze Súdánu 1901–1902“). Pod každým kusem je Josefovou rukou uvedeno, o jakou kulku se jedná a kdy a na které zvíře byla použita. Kulky, jimiž Josef Colloredo-Mannsfeld zastřelil slona, dva buvoly a dva lvy, musely být ze zvířat vypreparovány, uschovány a následně připevněny k podložce a popsány (obráz. 3).

3

4

Jeho dlouhodobé sběratelské aktivity jsou mimořádně dobře čitelné např. na opočenské sbírce zbraní, na jejímž rozvoji se Josef Colloredo-Mannsfeld podle všeho podílel více než 30 let a která je v současné době jednou z nejvýznamnějších a největších kolekcí svého druhu v České republice. Rovněž jeho zájem o sbírku obrazů nebo bibliofilské aktivity zanechaly výrazný otisk jednak na podobě a charakteru opočenských sbírek, jednak na podobě zámku samotného.

Africké a americké sbírky jsou v rámci opočenských sbírkových kolekcí specifické jednak svým charakterem, jednak vznikem a způsobem evidence. Na rozdíl od dlouhodobě a organicky vznikajících sbírek obrazů, zbraní – a jak dále uvidíme, i knih – vznikly sbírky africké a americké spontánně a relativně rychle, v podstatě se jednalo o výsledek Josefovy lovecké a cestovatelské vášně. Tato etnografická sbírka je dodnes jednou z nejrozsáhlejších v zemi.

Africké a americké cesty

Afriku navštívil Josef Colloredo-Mannsfeld v letech 1901 a 1902 a Severní Ameriku mezi lety 1904 a 1906.⁴ Hlavním cílem afrických i amerických cest byl s největší pravděpodobností lov divoce žijící zvěře. V druhé polovině 19. a na počátku 20. století byl lov záležitostí společenské prestiže, do Afriky se vydávala řada evropských šlechticů. Ani Josef Colloredo-Mannsfeld necestoval do Afriky sám, na safari

jej doprovázel hrabě Teleki. Stejně tak v případě návštěvy Ameriky šlo Josefu Colloredo-Mannsfeldovi v první řadě o slavné americké *big game hunting*. V jednom z nedatovaných novinových výstřižků stojí, že nápad na cestu do Ameriky pojal během rozhovoru se svou manželkou, když se spolu bavili o hojnosti a kráse americké lovné zvěře. Sběratelství jako takové bylo patrně až důsledkem okouzlení navštívenou krajinou a „vedlejším produktem“ loveckých a poznávacích výprav.

První africkou cestu absolvoval Josef Colloredo-Mannsfeld v první čtvrtině roku 1901, druhou na začátku roku 1902. Během obou svých afrických cest procestoval území dnešního Egypta, Súdánu, Jihosúdánské republiky, Etiopie a Eritreje. Z dochovaných map vyplývá, že cílem jeho cest byly především lokality s vysokou koncentrací divoké lovné zvěře. Mnoho času strávil i se svou karavanou v povodí Modrého Nilu, konkrétně u řeky Rahad, která pramení v Etiopské vysočině a na území Súdánu se vlévá do Modrého Nilu, a řeky Dinder, pramenící v Etiopii nedaleko jezera Tana. Významná africká města, zejména Chartúm a Wad Medani, navštívil Josef Colloredo-Mannsfeld také, jednalo se však spíše o jakési styčné body jeho afrických safari.

Do Ameriky se Josef Colloredo-Mannsfeld vydal o několik let později. První americká cesta proběhla na podzim a v zimě na přelomu let 1904 a 1905, druhá se odehrála ve stejnou dobu o rok později. Během těchto dvou ame-

5

6

7

8

rických pobytů procestoval Josef Colloredo-Mannsfeld i se svou manželkou Yvonne Spojené státy od východu na západ, odkud se vypravil dále na sever do Kanady a na Aljašku. Zde strávil několik dní intenzivním lovem a zálesáckým způsobem života, o němž si vedl stručné zápisky do svého cestovního deníku. Ačkoliv přesné určení všech navštívených lokalit z obou amerických cest není vzhledem k nedostatku archivních materiálů možné, několik detailů k dispozici máme. Během pobytu ve Spojených státech navštívili manželé mnoho amerických i kanadských měst (New York, St. Louis, Vancouver, Montréal nebo Seattle), zajímali se o místní kulturní, přírodní i průmyslové pamětihodnosti. Celkem strávili v Americe několik měsíců.

Vznik africké sbírky

Velké lovecké expedice byly zdrojem rozsáhlého množství druhově rozmanitých zvířecích exponátů. Množství ulovených zvířat je nepředstavitelné, ačkoliv určitý stupeň regulace lovu existoval již v době Josefovy návštěvy. Povolení k lovu divoké zvěře vydávala soudánská vláda, konkrétně orgán zvaný *Wild Animals Preserva-*

tion Ordinance. Nejpodstatnějším hlediskem pro lov zvěře byly zjevně finanční prostředky lovce – některá zvířata bylo možné lovit pouze za poplatek, ale zato neomezeně. Výsledkem tedy bylo, že majetní Evropané mohli lovit prakticky libovolně.

Zájemce o licenci k lovu se nemusel prokázat jinak než finančně, důvody lovu nemusel nijak objasňovat. V kolonce týkající se charakterizace žadatele o povolení licence měl Josef Colloredo-Mannsfeld napsáno pouze „gentleman“, což mu k získání povolení zřejmě stačilo. V roce 1901 získal tzv. „licenci A“, za jejíž udělení zaplatil 25 egyptských liber. Tato licence jej opravňovala po dobu jednoho roku „*Hunt, Capture, and Kill, Wild Animals and Birds*“ (lovit, chytat a zabít divoká zvířata a ptáky); přitom platila určitá omezení:

- za každého chyceného či usmrčeného buvola musel držitel licence zaplatit £E6 (šest egyptských liber), za každého slona £E8, za každou žirafu £E6, za každého hrocha £E1 a za každého nosorožce £E5, přičemž množství ulovených kusů připadajících na lovce bylo limitováno (nikde ovšem není uvedeno přesné omezení);
- zebry a pštrosi nesměli být loveni vůbec;
- u rodů buvol, slon, žirafa a nosorožec nesměly být loveny samice;
- pokud někdo omylem, tj. nezáměrně porušil některé z výše uvedených pravidel, zaplatil pokutu £E10, jestliže tak neučinil, hrozily mu těžké pokuty a další tresty;
- každý držitel licence byl povinen si vést záznamy o tom, jaká zvířata (včetně pohlaví) na jakém místě a ve který den ulovil, aby byl

Obr. 5. *Antilopa kudu* – trofej v etnografickém sále opočenského zámku. Státní zámek Opocno, inv. č. OP14339. Foto: Anežka Hůlková, 2017.

Obr. 6. Ukázka značení na dřevěných deskách loveckých exponátů. Na desce je uveden druh zvířete, lokalita a datum ulovení. Foto: Anežka Hůlková, 2017.

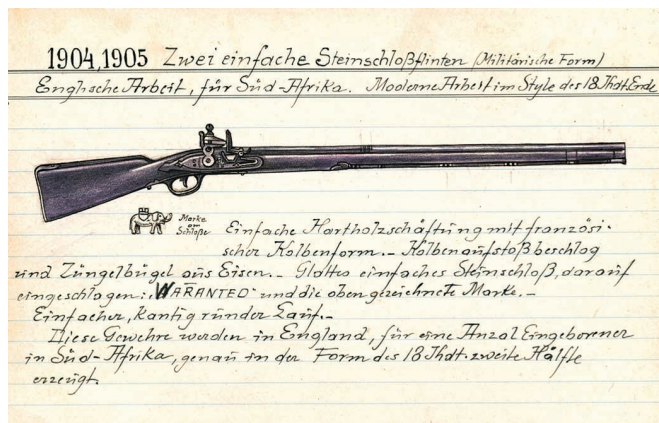
Obr. 7. Preparát hlavy prasete savanového. Státní zámek Opocno, inv. č. OP05716. Jediný exponát sbírky, který má u sebe původní oválnou destičku s označením lokality a datem ulovení. Foto: Anežka Hůlková, 2017.

Obr. 8. *Antilopa kudu* – první moment po skolení, rok 1902. Fotografie ulovené antilopy kudu byla v albu doplněna popisem „Kudu. Geb. Abu Halawa 21ten April 02“. SOA Praha, C-M ÚŘ, i. č. 135 IB/2 38–43 fasc. Položky nečíslovány, album fotografií. Převzato z: Jiráková (pozn. 4).

schopen kopii tohoto dokumentu před vypršením licence nebo při opuštění Súdánu předat zodpovědné osobě (tzv. Licencing Officer);

- licence svého držitele neopravňovala k lovu v přírodní rezervaci;
- informace o podmínkách získání licence a následných povinnostech jejích držitelů vyšly v periodiku Sudan Gazette, přičemž platilo, že další doplňující informace týkající se lovu a vývozu zvěře nebo výjimky týkající se povoleného množství úlovků bude periodikum zveřejňovat postupně.

Josef Colloredo-Mannsfeld si ze svých safari dovezl exponáty neobyčejných kvalit a některé kusy, jež jsou vystaveny v opočenských sbírkách, již v současnosti nelze v místech původní-

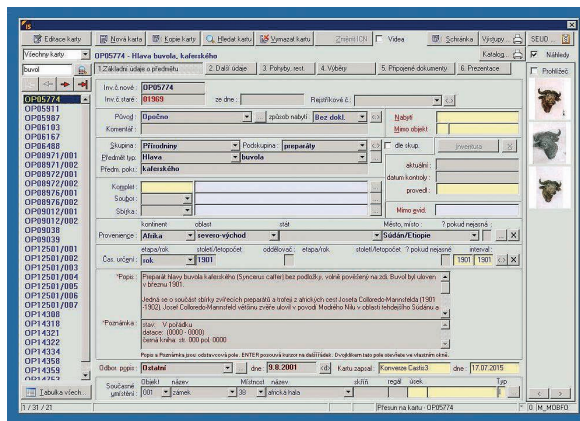
9

10

11

12

Obr. 9. Karta č. 1904, 1905 Scheurerova katalogu: anglická křesadlová puška z páru. Státní zámek Opočno, inv. č. OP16568. Fototéka NPÚ, ÚOP v Josefově.

Obr. 10. Interiér africké haly se zvířecími trofejemi a etnografickým materiálem, pravděpodobně v době po roce 1913. Fototéka NPÚ, ÚOP v Josefově.

Obr. 11. Současná expozice loveckých sbírek ze Severní Ameriky – berna. Foto: Anežka Hůlková, 2017.

Obr. 12. Ukázka katalogizační karty v programu CastIS – karta OP05774 – hlava buvola kaferského. Převzato z elektronické databáze CastIS, 2017.

ho výskytu vůbec spatřit. Nejvíce zvěře, včetně čtyř lvů, buvola kaferského nebo kudu velkého, bylo uloveno v okolí řeky Rahad (obr. 5–8).

Množství ulovené zvěře bylo na safari většinou velmi vysoké, přinejmenším měřeno očima dnešního člověka. Univerzitní profesor Julius Komárek, který je autorem příspěvku o Josefových loveckých cestách do sborníku k jeho sedmdesátinám, hovoří o africké lovecké sbírce následovně: „Když jsem stanul v opočenské halle a uviděl, co všechno tehdy majitel panství mohl na Modrém Nilu uloviti, zmocnilo se mne skoro pohnutí. Je to obraz tehdejšího bohatství Sudanu, který se již nikdy nevrátí (...) Tehdy ještě stáli v tomto území nosorožci, sloni, kudu a oryx a v suakinských horách se zdržovala spousta kozorožců. To vše dávno minulo. Po

pacifikaci Sudanu nastalo veliké pytláctví se strany habešských lovců a při stavbě železnice z Port Sudanu byla zvěř v okolí Evropy tak vyhubena, že trofeje na opočenském zámku, jejich síla a počet druhů jsou něčím, co dnes na Modrém Nilu vůbec již získati nelze. Dnes tam není ani památky po nosorožcích nebo antilopě kudu, antilopa oryx jest skoro úplně vyhubena, sloni tvoří sice ještě dvě stáda, ale jest to většinou zvěř mladá a slabí sloni, a kozorožců s takovými rohy, jaké visí v Opočně, tu již také není.“⁵ Sborník vznikl v roce 1936.⁶

Většinu předmětů svých rozsáhlých etnografických sbírek si Josef Colloredo-Mannsfeld s velkou pravděpodobností nakoupil na afrických a evropských trzích nebo na aukcích. Doklady o tom, že by některé předměty získával přímo od místních obyvatel, k dispozici nemáme. Zajímavou částí sbírky jsou předměty z tzv. Mahdistického povstání, které bylo definitivně potlačeno v roce 1898 v bitvě u Omdurmanu. Josef Colloredo-Mannsfeld tyto předměty pravděpodobně nakoupil na súdánských trzích, kde se rozprodávaly jako suvenýry. V knize *Empire on the Nile, The Anglo-Egyptian Sudan 1898–1934*, jež je věnována sociokulturní a politické realitě tohoto povstání, se pojednává o rabování, které bylo v době povstaleckých bojů běžnou praxí a jehož aktéři pak své „úlovky“ nelegálně prodávali bohatým Evropanům.

„Every variety of loot was hawked about the camp for sale: shield, weapons, coins, and other trophies of battle or pillage (...) Everybody brought back a Dervisch sword or two (...) The pretty gibbans, too, were brought home in large numbers.“⁷ Z uvedeného vyplývá, že získání a dovoz „suvenýrů z povstání“ nebyl v té době ničím neobvyklým a Josef Colloredo-Mannsfeld své předměty získal zřejmě také podobným způsobem.

Z archivních materiálů je nám dále známo, že během druhé africké cesty nakupoval Josef u obchodníka řeckého původu jménem M. N. Loiso. Účet z jeho obchodu z 28. ledna 1902 obsahuje velké množství položek a zabírá více než 12 velkých popsaných listů. Všechny položky jsou vypsány v řečtině. M. N. Loiso je v súdánských novinách Sudan Gazette popsán jako „Wine, Spirit and General Merchant“.⁸

Vznik americké sbírky

Americké lovecké sbírky pocházejí buď z oblasti Aljašky a Yukonu (první cesta), nebo z oblasti Wyomingu (druhá cesta).⁹ Na první americké cestě se o preparaci ulovených zvířat postaral John Pugh, „Skagway taxidermist“, preparátor ze Skagway. Ten je v dobovém americkém tisku popisován jako průvodce, lovec, preparátor i ten, kdo finální trofej smontuje a dopraví na místo určení. Trofeje z druhé

OP06559	11369	Tomahavk	19. století	Přerijní Indiáni	Severní Amerika
OP06561	06914	Košile	2. polovina 19. století	Dakotové n. Černonožci	Severní Amerika
OP06562/001	06910	Mokasíny	2. polovina 19. století	Odžibvové	Severní Amerika
OP06562/002	06910	Mokasíny	2. polovina 19. století	Odžibvové	Severní Amerika
OP06563	03534	Dýmka tomahavk	2. polovina 19. století	Lesní Indiáni	Severní Amerika
OP06564	03610	Lžice	2. polovina 19. století	svz. pobj. Sev. Ameriky	Severní Amerika
OP06565	03609	Lžice	2. polovina 19. století	svz. pobj. Sev. Ameriky	Severní Amerika
OP06566	03597	Rezb. z kosti	konec 19. století	svz. pobj. Sev. Ameriky	Severní Amerika
OP06567	03484	Vidlička	2. polovina 19. století	svz. pobj. Sev. Ameriky	Severní Amerika
OP06568/001	06911	Mokasíny	2. polovina 19. století	svz. pobj. Sev. Ameriky	Severní Amerika
OP06568/002	06911	Mokasíny	2. polovina 19. století	svz. pobj. Sev. Ameriky	Severní Amerika
OP06569	06897	Kabát	2. polovina 19. století	Irokézové	Severní Amerika
OP06570	06892	Kabát	2. polovina 19. století	Irokézové	Severní Amerika
OP06571	06893	Kalhoty	2. polovina 19. století	Přerijní Indiáni	Severní Amerika
OP06572	06891	Kazajka	konec 19. století	Přerijní Indiáni	Severní Amerika
OP06573	03606	Panenská	konec 19. století	Přerijní Indiáni	Severní Amerika
OP06574	03603	Model boty	konec 19. století	Arktičtí Indiáni	Severní Amerika
OP06575	03601	Legíny	2. polovina 19. století	Černonožci	Severní Amerika
OP06576	03599	Spilávek	konec 19. století	Severní Amerika	Severní Amerika
OP06577	03593	Model kanoe	konec 19. století	Algonkinové	Severní Amerika
OP06578	03594	Spilávek	2. polovina 19. století	Severozáp. Amerika	Severní Amerika
OP06579	03585/001	Hrot harpuny, 1. hrot	konec 19. století	Severozáp. Amerika	Severní Amerika
OP06580	03585/002	Hrot harpuny, 2. hrot	konec 19. století	Severozáp. Amerika	Severní Amerika
OP06581	03585/003	Hrot harpuny, 3. hrot	konec 19. století	Severozáp. Amerika	Severní Amerika
OP06582	03586	Fotografie	konec 19. století	Severozáp. Amerika	Severní Amerika
OP06583	03564	Ozdoba náprsní	2. polovina 19. století	Dakotové	Severní Amerika
OP06584/001	03565	Košile	konec 19. století	Arktičtí Indiáni	Severní Amerika
OP06584/002	03565	Košile, větší	konec 19. století	Arktičtí Indiáni	Severní Amerika
OP06585	03545	Model totém	konec 19. století	Haidové	Severní Amerika

13

14

Obr. 13. Ukázka katalogu vygenerovaného programem CastIS – forma jednoduché excelové tabulky. Katalog čítající přibližně 1 200 karet obsahuje výpis předmětů tematicky souvisejících s cestami Josefa Colloredo-Mannsfelda.

Obr. 14. Interiér světské knihovny, první polovina 20. století. Fototéka NPÚ, ÚOP v Josefově.

americké cesty zhotovil s největší pravděpodobností „Taxidermist & Naturalist“ Frank B. Tolhurst. Tento preparátor pocházel z Livingstonu v Montaně, kde provozoval obchod s trofejemi a zvířecími kožešinami. O Tolhurstovi píše mimo jiné Helen Fitzgerald Sanders v knize *A History of Montana* (1913).¹⁰ Kromě provozování svého preparátorského a kožešnického řemesla působil Tolhurst také jako průvodce evropských loveckých výprav.

Vedle velkého množství zvířat z Aljašky a Yukonu si Josef Colloredo-Mannsfeld dovezl z Ameriky také podstatné množství etnografického materiálu, v němž jsou zastoupeny předměty od indiánských etnik Černonožců, Vran, Tlingitů, Haidů, Zuniů, Algonkinů a mnohých dalších. Jedná se jak o předměty denní potřeby (oděvy, nástroje aj.), tak o předměty zhotovené záměrně jako suvenýry (modely totémů, modely loděk aj.). U některých exponátů je způsob nabytí nepochybný, exponát má např. cedulku s konkrétní informací o místě nákupu, s čímž se lze setkat především u předmětů zakoupených v tzv. Indian Curio Stores, obchodech s indiánským zbožím. U jiných předmětů můžeme způsob nabytí pouze předpokládat a u řady z nich neexistuje vodítko žádné.

Konkrétní doklady máme o nákupu zboží v americkém Skagway, kde Josef Colloredo-Mannsfeld setrval několik dní. Model totému patřící indiánskému etniku Haidů nese na spodní straně nápis „P. E. Kern, Gold and Silversmith, Indian curious Skagway and Valdez, Alaska“. Hlavními prodejními komoditami byly v Kernově obchodě hodinky, bižuterie a stříbr-

né šperky. Součástí obchodu však bylo také tzv. oddělení indiánského umění („Indian Art Department“), v němž Kern prodával zboží, jež bylo údajně vyrobeno aljašskými indiány („made by Alaska Indians“). Odtud také výše uvedený plný název obchodu.¹¹

Další doklad o nákupu etnografických předmětů máme k dispozici z New Yorku, kde dne 15. 11. 1905 Josef Colloredo-Mannsfeld navštívil obchod *Mexican and Indian Goods* Franka M. Coverta na 5. Avenue. O návštěvě nás informuje jednak účet, jednak nápis na dvou nádobách z pálené hlíny („Frank M. Covert 329, 5th Avenue, NY“), pocházejících od pueblanského etnika Keresů z vesnice Acoma. Na dochovaném účtu je již informací více. Stojí zde, že dne 15. 11. 1905 zakoupil Josef v Covertově obchodě za 115 dolarů 25 centů tyto předměty:

- 1 × Navajo blanket (jednu navažskou deku),
- 4 × Apache basket (čtyři apačské koše),
- 3 × Pima basket (tři koše etnika Pima),
- 1 × Moqui plaque (hůře čitelné – jedna medaile/plaketa indiánů Moquiů),
- 1 × Oraibi (hůře čitelné),
- 3 Pcs. pottery (tři kusy keramiky),
- 1 Pcs white pottery (1 kus bílé keramiky).

O tom, že velké množství etnografických předmětů Josef Colloredo-Mannsfeld nakupoval ve specializovaných obchodech, svědčí i názor Dr. Candace Greenové, která se zabývá studiem oděvů nativních amerických etnik. Již v době, kdy Josef Colloredo-Mannsfeld sbírkou předmětů indiánů z plání koupil, se podle jejího názoru jednalo o různorodou kolekci. Některé kusy oděvů, např. mužská košile a legíny, k sobě se vši pravděpodobností patří, jiné však nikoliv. Definitivním tvrzením týkajícím se stáří nebo původu opočenských exponátů se Greenová záměrně vyhýbá.¹²

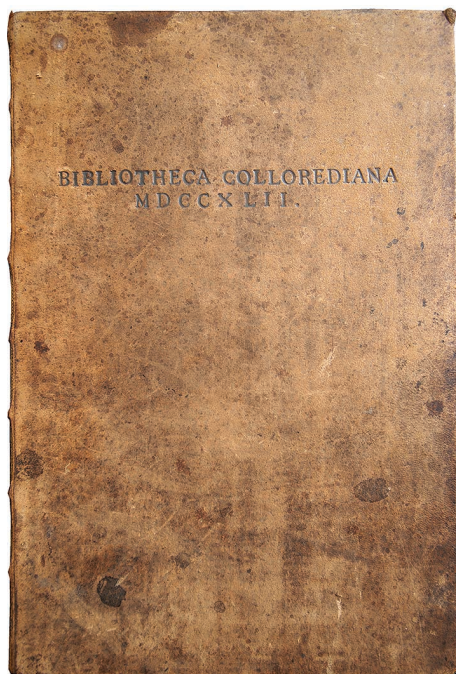
Ve sbírkách opočenského zámku se vyskytuje také několik předmětů, na nichž je sice uve-

deno místo původu, ale žádné další informace o nich nemáme. Jedná se většinou o upomínkové předměty. Jeden ze suvenýrů, kolorovaná fotografie siouxského válečníka *Zlomená paže* paspartovaná do koženého rámečku v podobě štítu, je označen nápisem „Banff Alberta“. Malované pádlo je zase označeno nápisem „Niagara“. V Josefových sbírkách se nachází také několik fotografií z Yellowstoneho parku nebo suvenýr, nádoba naplněná různobarevným pískem, z Grand Canyonu. Najdeme tu i sekýrku vyrobenou v Gladstonu v Michiganu. Z polohy jednotlivých míst není jednoduché určit, kdy je přesně Josef Colloredo-Mannsfeld navštívil.

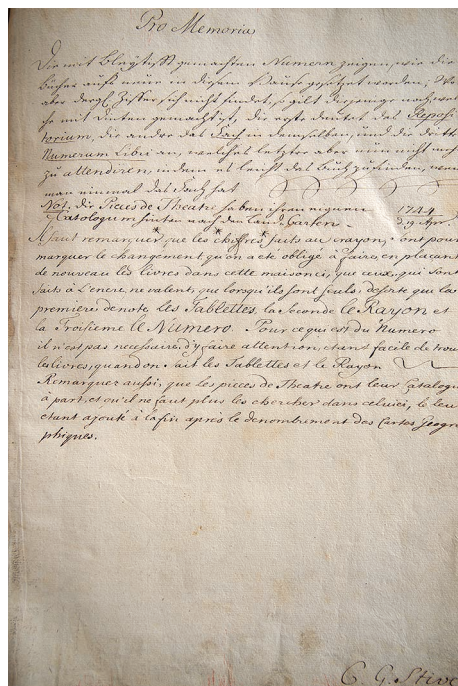
Africké a americké sbírky: okouzlení a spontaneita

Zatímco sbírky obrazů a zbraní jsou zpracovány a existují k nim dobové katalogy, sbírky africké a americké tímto způsobem zpracovány nebyly. Podstatná část exponátů byla dovezena přímo z Afriky a Ameriky mezi lety 1901–1906. Sbírkatovně ambice není lehké v případě afrických a amerických cest rozkrýt, a tudíž nelze jednoznačně určit, s jakým záměrem Josef Colloredo-Mannsfeld předměty nakupoval: zda mu šlo v první řadě o tematickou výzdobu reprezentačních prostor, nebo zda si byl vědom toho, že suvenýry samotné mají (nebo v budoucnu mohou mít) sběratelskou hodnotu.

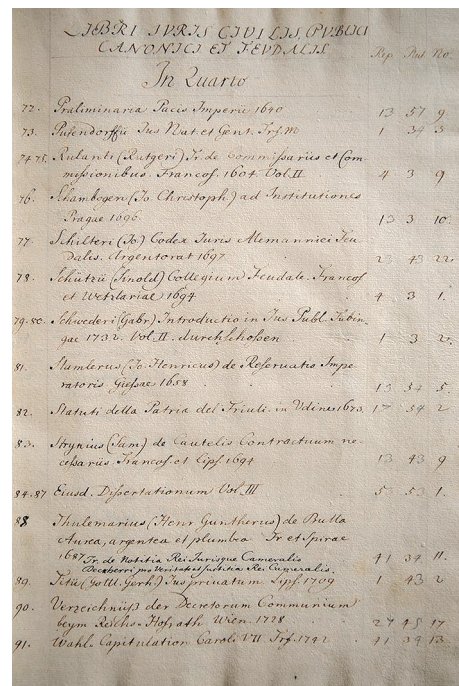
Katalogizace a evidence afrických a amerických etnografických a loveckých sbírek neprobíhala standardním způsobem. Nevznikl žádný ucelený katalog ani seznam afrických nebo amerických exponátů. Jediný způsob zpracování sbírek, o němž máme v současné době doklady, spočíval v popisu ulovené zvěře. Přímou na desky, které jsou součástí exponátů, nebo na drobné oválné destičky, které se zavěšovaly jednotlivě pod ulovenou zvěř, nechával Josef Colloredo-Mannsfeld uvádět informace týkající se biologického označení zvířete a místa a da-

15a

15b

15c

Obr. 15. První katalog opočenské fideikomissní knihovny – přední desky (15a), titulní list signovaný „C. G. Stive a datovaný 1744 (15b) a ukázka jedné ze stránek (15c). Foto: Matouš Jiráček, 2017.

ta jeho ulovení. Údaje uvedené přímo na deskách exponátů jsou nám k dispozici dodnes, drobné oválné destičky se však do dnešních dnů nedochovaly, v současnosti se na zámku nachází pouze jedna z nich. Skutečnost, že jich dříve bylo více, je nám známa z archivních fotografií africké haly (obr. 7, 8).

Popis loveckých sbírek byl pro Josefa Colloredo-Mannsfelda příznačný i v případě exponátů evropského původu. Velké množství zejména srnčích a jeleních exponátů má na desce uvedenou lokalitu a dobu ulovení. Africké a americké sbírky tedy nejsou v tomto případě výlučné, Josef Colloredo-Mannsfeld si tímto způsobem zpracovával a třídil své lovecké sbírky jako celek.

Etnografické předměty nebyly popsány vůbec, neexistuje k nim žádná dochovaná dobová evidence. Z archivních fotografií vyplývá, že exponáty plnily spíše dekorativní funkci, vykreslovaly a podtrhovaly atmosféru cizokrajnosti, kterou chtěl Josef Colloredo-Mannsfeld danému prostoru pravděpodobně vtisknout.

Svým charakterem se africká a americká sbírka více než systematicky budované kolekce podobá sbírce z cest. Dokládají to i předměty, které pozadí obou cest dokumentují a vykrešlují: deník z loveckého pobytu na západním pobřeží USA, kam si Josef Colloredo-Mannsfeld zaznamenával své úlovky, a řada fotografií do-

kumentujících africkou i americkou cestu. Některé fotografie jsou samostatně zarámované, další vlepené do alb a popsané. Součástí alb jsou také lodní lístky, mapky a letáky. Josef Colloredo-Mannsfeld si schovával i výstřižky z novin, v nichž se o něm a o jeho zážitcích z cest psalo. Průběh své africké safari si zaznamenal do série map, do jedné z nich si navíc poznamenával data skolení jednotlivých kusů zvěře.

Nejsilnější Josefovy sbírkotvorné ambice se jednoznačně vztahovaly k loveckým exponátům. Tomu odpovídá i výše popsaná Josefova snaha lovecké trofeje důkladně zpracovat a označit datem a místem původu. Ostatní předměty, které Josef Colloredo-Mannsfeld nashromáždil (včetně etnografických předmětů různého typu – zbraní, oděvů a šperků, předmětů denní potřeby, nábytku i dekorace, hraček, hudebních i rituálních předmětů) již tímto způsobem zpracovány nebyly.

Jedinou výjimku z tohoto pravidla představuje několik kusů zbraní nebo zbrojního příslušenství, které do svého katalogu zařadil Julius Scheurer, o němž pojednává samostatný příspěvek. V Scheurerově katalogu najdeme 23 ks položek afrického, popřípadě tureckého původu.¹³ Každá položka je opatřena inventárním číslem, několik z nich je pak doplněno Scheurerovou kresbou. Ačkoliv položky v Scheurerově katalogu tvoří pouze zlomek z celkového množství předmětů souvisejících s africkými a americkými cestami Josefa Colloredo-Mannsfelda, jedná se o jedinou složku africké a americké sbírky, která byla ještě za života Josefa Colloredo-Mannsfelda standardním způsobem katalogizována (obr. 9).

Instalace afrických a amerických sbírek na zámku v Opočně

Konkrétní zprávy o způsobu dopravy sbírkových předmětů máme k dispozici v souvislosti s americkými cestami. Josef Colloredo-Mannsfeld si ponechal lodní lístky a mapky, na nichž si vyznačoval polohu lodí, a fotografie z cesty, z nichž na jedné jsou zachyceny lodní kufr. Dokumenty zachycující samotnou přepravu loveckých trofejí a sbírek však bohužel nemáme. Jak již bylo uvedeno výše, o výrobu trofejí se postarali preparátoři John Pugh a Frank Tolhurst, v jejichž popisu práce bylo i zabalení exponátů a zajištění jejich přepravy. Jak konkrétně přitom postupovali, nevíme.

Když byly sbírky do Opočna úspěšně převezeny, otevřela se otázka, kam je umístit. Po návratu z Afriky nechal Josef Colloredo-Mannsfeld své sbírky instalovat do sálu v přízemí západního křídla opočenského zámku, který je v současnosti znám pod názvem „africká hala“ či „etnografický sál“. Později dovezené sbírky americké byly po návratu v roce 1906 umístěny do sálu v přízemí křídla východního, kde ovšem nezůstaly dlouho. Období okolo roku 1913 se neslo ve znamení celkových úprav loveckých a etnografických expozic, změny byly rozsáhlejší a netýkaly se pouze americké sbírky. Ve stejné době byl zrenovován i sál s africkými exponáty, kde bylo podél stěn zhotoveno tmavé dřevěné táfování (obr. 10).

Kulečnickový sál (dnes zvaný herna), do nějž byla část sbírek po roce 1914 umístěna, byl koncipován jako charakteristický prostor podobný loveckému klubu gentlemanů. Dominantou celého prostoru je kulečnickový stůl od slav-

né londýnské firmy Geo. Wright & Co. Ltd., zakoupený počátkem 20. století. Na stěnách visí americké lovecké trofeje, jimž vévodí kapitální kus, dvanáctérák jelen wapiti ulovený ve Wyomingu v roce 1905. Lovecké trofeje jsou nedílnou součástí vybavení interiéru, s umístěním jelena nad krbem se počítalo (podle ústní tradice) už v době koncipování jeho podoby. Mezi nejnapadnější exponáty patří tři mohutné medvědí kožešiny, z nichž dvě jsou pověšeny na zdi, působivé jsou také trofeje ovčí tlustorohých, kamzíka běláka, soba polárního nebo losa aljašského. Zdejší nábytek je vyroben výhradně ze dřeva, vydělaných kůží i kožešin. Současná instalace afrických a amerických exponátů je v základní koncepci víceméně totožná s jejich zmiňovaným rozmístěním. Podle dobových fotografií lze však soudit, že jednotlivé exponáty přemísťovali již původní majitelé. Další dílčí přesuny mobiliáře si vynutil pravidelný návštěvníkový provoz.

Evidence a katalogizace afrických a amerických sbírek v současnosti

První souhrnný poválečný soupis movitého majetku zámku Opočna byl zrealizován v roce 1953, výstupem této aktivity byly tzv. černé knihy. Jednalo se o prostý soupis mobiliárního fondu, bez odborného popisu a bez jakéhokoli zařazení do historického, geografického nebo etnického kontextu.

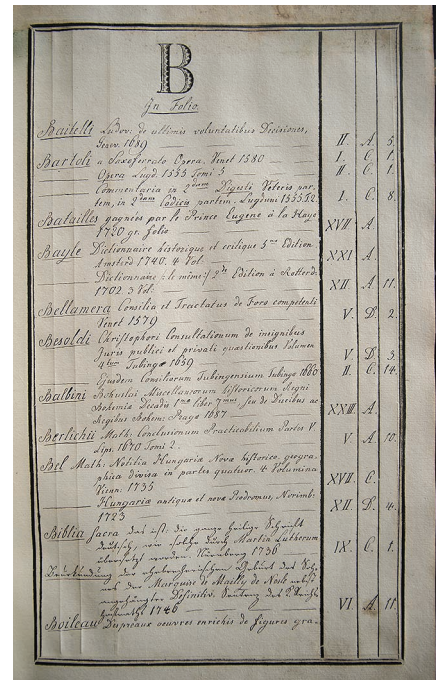
S kompletní odborně vedenou evidencí a katalogizací afrických a amerických exponátů se začalo v 70. letech 20. století. Odborným popisem a klasifikací etnografických exponátů a jejich následným rozmístěním do prostoru etnografického sálu se zabývali pracovníci Náprstkova muzea Erich Herold, Josef Kandert a Olga Kandertová. Etnografickou kolekci setřídili podle geograficko-etnického klíče. V některých případech se jim podařilo jednotlivé exponáty popsat velmi detailně včetně určení etnického původu, jindy toto konkrétní přiřazení nebylo např. vzhledem k nedostatku komparativního materiálu možné a určujícím klasifikačním kritériem se proto stalo hledisko geografické. Sběrka byla upravena a setříděna do finální podoby v roce 1981. Základní schéma současné podoby sbírky se v zásadě nezměnilo, sběrka byla pouze obohacena o další exponáty (obr. 11). Výstupem této práce byly kromě samotné reinstalace sbírek také brožurky *Za indiány do Opočna* vydávané Náprstkovým muzeem.¹⁴

Odborná činnost badatelů z Náprstkova muzea posloužila jako zdroj informací pro soupis první verze Sylabu zámku Opočno, na němž se v roce 1983 podíleli Marie Netková a Milan Paulík.¹⁵ V sylabu jsou popsány nejenom exponáty lovecké, ale také sbírky etnografické, sumu informací pak doplňuje text o historickém a geografickém kontextu sbírky. Z informací uvedených v sylabu byla vytvořena základní struktura průvodcovského výkladu.

Ačkoliv je co do počtu exponátů objemnější sběrka africká, daleko více informací lze v tisku vyhledat o sbírce americké. V letech 1956–1957 byla vydána dvojdielná publikace *Umění čtyř světů*,¹⁶ v níž se blíže pojednává o opočenských exponátech ze západního pobřeží Severní Ameriky. Odborný zájem o opočenskou etnografickou sbírku vzrostl v 90. letech 20. století. Další části americké sbírky, konkrétně oděvům indiánů z plání, se ve své doktorské práci *Objevy prérijních indiánů* z roku 1993 věnoval Robert Pletánek.¹⁷ Za pozornost stojí také zájem, který opočenské etnografické sbírce věnovali zahraniční badatelé. Tak například v knize *The Plains Indians*¹⁸ autora Colina F. Tylora najdeme obrazovou reprodukci čtyř zdejších exponátů – haleny, toulce kombinovaného s vakem na luk, mokasín a dýmky. Opočno navštívili také Dr. Candace Greenová z Oddělení antropologie Smithsonianova muzea ve Washingtonu, badatel Imre Nagy z Maďarska nebo Bill Holm, umělec a historik, jehož tvorba je inspirovaná nativními americkými etniky.

I přes odborný zájem o sbírku doposud nevznikl žádný ucelený katalog, který by africké a americké etnografické a lovecké předměty tematicky spojil v jeden celek. Koncem 20. století byla zahájena elektronická evidence mobiliárních fondů v programu UFAND, v současné době je elektronická evidence vedena v programu CastIS. Souhrnná databáze CastIS umožňuje kromě jiného vygenerování katalogu vybraných evidenčních karet. Katalog předmětů

tematicky souvisejících s africkými a americkými cestami Josefa Colloredo-Mannsfelda čítá přibližně 1 200 karet, jejichž zpřesnění, revize a korektury byly jedním z neplánovaných výsledků výzkumného cíle *Pět století sběratelství na zámku Opočno* (obr. 12, 13).

16a

16b

Obr. 16. Katalog opočenské fideikomisní knihovny z roku 1793 – titulní list (16a) a ukázka stránky (16b). Státní zámek Opočno, sign. ZK OP1 02641. Foto: Matouš Jiráček, 2017.

Starší svěrenská knihovna

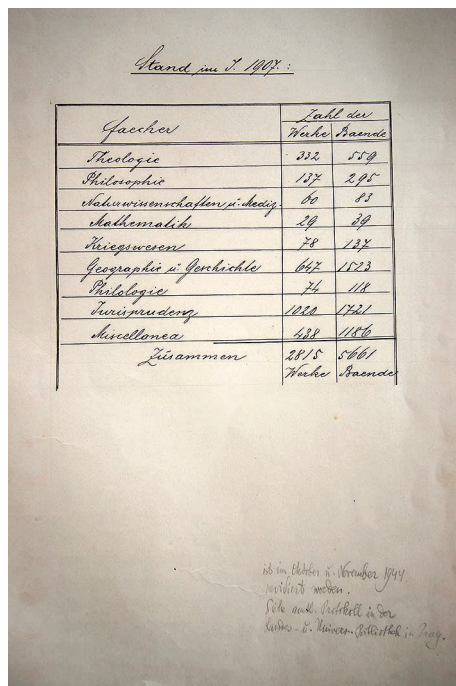
Starší svěrenská knihovna

Další vášní Josefa Colloredo-Mannsfelda byly knihy. Historická knihovna v Opočně byla situována do jednoho ze sálů v prvním patře severního křídla zámku a někdy ve druhé polovině 19. století vybavena regály sahajícími téměř ke stropu při všech stěnách místnosti. Střed knihovny, dekorované několika glóby a obrazy ve špaletách oken a dveří, vyplnil dlouhý pracovní stůl. Její starší podobu neznáme, lze ale předpokládat podobné vybavení. Třídění knihovního fondu, zaměřeného v naprosté většině na literaturu odbornou, bylo následující: regály jsou svisle rozděleny na oddělení číslována I. až XXVII., vodorovně – po jednotlivých policích – na pododdíly značené písmeny a až k. Zohledněn je formát svazků – od největších při zemi po nejmenší při stropu. V rámci oddílů je knihovna členěna podle obsahu vědních oborů.

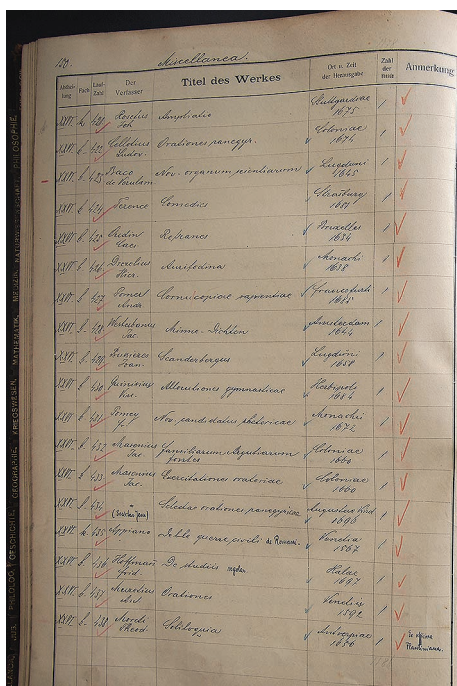
První zmínka o knihách na zámku v Opočně patří sklonku éry Trčků z Lípy, v „Poznamenání všelijakých svrškův na zámku Opočenském“ z února 1635 jsou zmíněny „2 bible německé

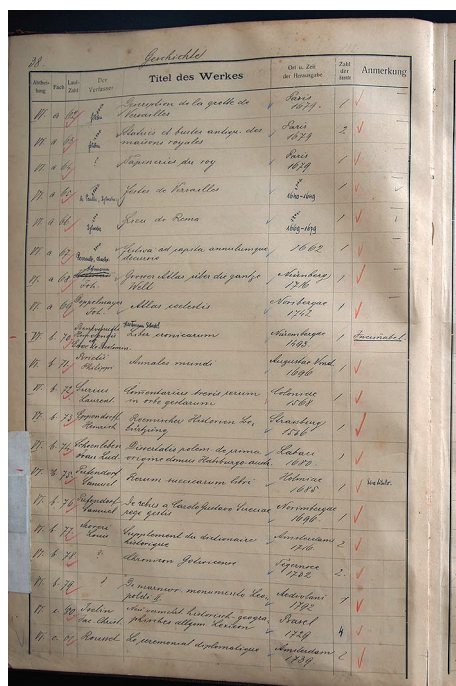
17a

17b

17a

17b

luteriánské, 1 Postilla a 2 knihy z bible vzaté, na tři díly rozdělené".¹⁹ Rudolf Colloredo-Wallsee (1585–1657, majitelem Opočna od roku 1638) vlastnil nepochybně prvotisk Liber cronicarum Hartmana Schedela (Norimberk 1493), bohatě ilustrovanou kroniku světa. Opočenský exemplář byl darem od Rudolfova kmotra, císaře Rudolfa II.²⁰ Vysoké postavení v císařské armádě odráží jeho zájem o vojenství, zastoupené řadou exemplářů ze 16. a 17. století. Náboženské a filozofické spisy tištěné ve stejném období mohly patřit zakladateli opočenského kapucínského kláštera, jímž byl Rudolfův

synovec Ludvík Colloredo-Wallsee (majitelem opočenského panství v letech 1657–1694) (obr. 14).

Za zakladatele opočenské knihovny je považován Jeroným Colloredo-Wallsee (majitelem 1674–1726), který systematicky knihovnu doplňoval a sjednotil estetickou úpravu vazeb, včetně supralibros a exlibris. Četné povinnosti u dvora upřely jeho odborný zájem především k literatuře právnické, která se postupem času stala nejrozsáhlejším fondem. Soudě dle provenienčních charakteristik nakupoval celé šlechtické pozůstalosti, které nám dodnes do-

Obr. 17. Katalog fideikomisní knihovny z roku 1907 – přední desky (17a), výčet knih a svazků na přední předsádce se signaturou Jana Nepomuka Řeháka (17b) a ukázka dvou stran (17c, d). Státní zámek Opočno, sign. ZK OP1 06559. Foto: Matouš Jiráček, 2017.

volují určit původního majitele. Bezprostředně po Jeronýmově smrti vznikaly první dochované soupisy knihovny, pravděpodobně jako součást inventáře svěřenského majetku.²¹ Asi 900 knih je rozříděno podle formátů (Libri in folio, Libri in quarto, Libri in octavo).

Jeronýmův syn Rudolf Josef Colloredo-Wallsee (majitelem 1726–1788) nechal v roce 1742 do hnědé kůže svázat první systematický katalog opočenské knihovny, sepsaný jinak neznámým J. C. Stívem, signovaným pod německo-francouzskou předmluvou, která je však datována rokem 1744. Katalog Bibliotheca Collorediana MDCCXLII je členěn podle zaměření titulů do šesti skupin, dále dělených ještě podle formátu svazku (obr. 15).²² V polovině 18. století byla knihovna členěna na díla geologická / právnická / historická a geografická / filozofická, kritická a matematická / miscellanea a disertace / divadelní hry. Knihy jsou charakterizovány autorem, názvem, místem a rokem vydání. Catalogus Bibliothecae Colloredianae 1747 řadí knihy abecedně a charakterizuje je rozměrem, názvem a signaturou.²³

Následující majitel panství František de Paula Gundakar Colloredo (1788–1807) svým sňatkem s Marií Isabelou z Mansfeldu v roce 1771 vytvořil základ pro později schválenou alianci rodů, spojující erby, jména i majetky. Po roce 1788 přesídlil na Opočno z původního sídla ve Wetzlaru, kde o rok dříve vznikl soupis Catalogus der in der Bibliothek des Grafen von Colloredo Excellenz zu Wetzlar befindlich gewesenen Büchern.²⁴ Nevázaným rukopisem je též soupis knih Marie Isabely. V roce 1793 vznikl nejvýpravnější katalog, v tmavě hnědé kůži vázaný soupis celé fideikomisní knihovny, řazený abecedně a obsahující též nakladatelské údaje: Catalogus librorum Bibliothecae Celsissimae S: R: J: Principis Gundacari a Colloredo-Mansfeld (obr. 16).

Doplnit jej měl nedokončený seznam – dle identického rukopisu od stejného autora – řazený podle obsahu na Verzeichniss der Atlanten und Landkarten, Suptertischen und Bildenbüchern, Manuscripten und ungebundenen Büchern.

V následujícím století byly některé části svěřenské knihovny rovněž sporadicky sepisovány, zdá se však, že k systematické katalogizaci nedocházelo. Například filozofické a náboženské spisy byly v pořadí nákupů zaznamenávány v letech 1873–1898 do seznamu s názvem Domai-

Obr. 18. Interiér tzv. francouzské knihovny, první polovina 20. století. Fototéka NPÚ, ÚOP v Josefově.

Obr. 19. *Album amicorum*, sign. ZK OP2 00007, vlevo fol. 11b, vpravo titulní list. Fototéka NPÚ, ÚOP v Josefově.

ne Schlossbibliothek Opočno.

Zásadním přínosem pro katalogizaci svěrenské knihovny se stalo až povolání opočenského děkana Jana Nepomuka Řeháka. Josef Colloredo-Mannsfeld ho pověřil aktualizací katalogu, sepsaného v letech 1906–1907.²⁵ *Catalog der Fürst Colloredo-Mannsfeld vom J. 1907* dělí knihy do jedenácti skupin podle vědních oborů, počet knih a svazků je zaznamenán hned v úvodu (obr. 17).²⁶ Oboru teologie je věnováno 332 prací v 559 svazcích, filozofii 137 děl v 295 svazcích, poměr knih a svazků v oboru přírodních věd a medicíny činí 60 : 83, matematiky 29 : 39, ve vojenství a dějinách 78 : 137, geografii a historii 647 : 1523, filologii 74 : 118, právu 1020 : 1721 a různých 438 : 1186. Celkem je zde zaznamenáno 2 815 literárních děl svázaných v 5 661 svazcích. Soutis svěrenské knihovny tak byl prvním katalogizačním výsledkem vzniklým z popudu Josefa Colloredo-Mannsfelda, Scheurerův lístkový katalog zbraní a zbroje tehdy teprve začínal vznikat a revize Horčíčkova katalogu Colloredo-Mannsfeldské obrazárny z pera Huberta Landy vyšla tiskem až v roce 1929. Přestože katalog bibliotéky není zdaleka – z dnešního knihovědného pohledu – dílem dokonalým, poskytuje nám dobrou představu o tehdejšímu fondu, který ovšem nebyl knižním souborem jediným.

Knihovna Josefa Colloredo-Mannsfelda

Kapacita svěrenské knihovny, přestože i ona byla mezi lety 1907 a 1953 prokazatelně obohacena řadou svazků, nedostačovala pro uložení značně se rozrůstající Josefovy osobní knihovny. Asi v roce 1912 byly proto strženy starší stavební konstrukce při jihozápadním nároží zámecké budovy a poté zde byl postaven nový, zalamující se trakt. Z reprezentačního salonu se po několika dřevěných schodech sestupuje do horkovzdušně temperovaného sálu herny, kam byla soustředěna velká část sbírek z amerických cest. Za hernou z malého předsálí stoupá několik stupňů do soukromé knihovny knížete, zvané dodnes „francouzská“ (obr. 18).

Její zařízení je podobné knihovně svěrenské: až téměř ke stropu sahající regály jsou rozmístěny podél všech stěn a uprostřed místnosti byl postaven velký pracovní stůl s globem. Literatura je členěna podle vědních oborů do skupin, knihy jsou řazeny od nejstarších děl ve spodních policích.

Převážnou část fondu tvoří zábavná i odborná literatura z přelomu 19. a 20. století, na-

18

19

chází se zde však i řada pozoruhodných rukopisů, prvotisků a starých tisků, jejichž vazby byly buď restaurovány, nebo opatřeny novými bibliofilskými vazbami. Tyto památky byly nakupovány především na pařížském aukčním a antikvárním trhu, jak dokládají provenienční údaje – vpisky, supralibros, exlibris, případně drobné nálepky antikvářů. Z rukopisů nejstarší *Album Amicorum* Conrada Peutingera je šlechtický památník, vzniklý na konci 16. století (obr. 19).²⁷

Francouzský původ rukopisu *Nais Geraldine* z druhé poloviny 18. století dosvědčuje heraldické supralibros *Duc de Choiseul* na červené rokokové vazbě se zlacenou výzdobou.²⁸ Vzácný původ z K. K. Dragoner-Regiment Prinz Eugen von Savoyen, *Offiziers Bibliothek* dokládají razítka na příděstí a titulním listu knihy *Beiträge zur Geschichte des Dragoner Regiments Prinz Eugen von Savoyen*. Sedm prvotisků uložených v tzv. francouzské knihovně bylo vytištěno

mezi léty 1486–1500 v Benátkách, Štrasburku a Lipsku, odborná pozornost jim již byla věnována,²⁹ podobně jako tiskům 16. století,³⁰ o nichž (a dalších starých tiscích ze 17. a 18. století) bylo právem konstatováno, že jsou „skutečně velmi pozoruhodnou sbírkou cenných knižních památek. Josef Colloredo-Mannsfeld nešetřil peněží při získávání vzácných exemplářů, které nakupoval na aukcích v zemích západní Evropy. Najdeme zde řadu tisků z dílen světoznámých tiskařů, jako byli například Elzevírové. Knihy jsou opatřeny často velmi nákladnými bibliofilskými vazbami a na první pohled je zřejmé, že byly pečlivě opatrovány. Žádná z nich až na malé výjimky není poškozena. Přitom opočenská knihovna nebyla tak jako mnoho jiných „mrtvou knihovnou“ a zdaleka neplnila jen účely reprezentační. Podle četných poznámek mezi textem a záložek je vidět, že majitel své knihy pozorně pročítal a hlouběji studoval. Pozoru-

20

hodná je vnitřní výzdoba starých tisků a množství exlibris a supralibros dřívějších majitelů.³¹ Několik bohemik, až na jednu výjimku zcela absentujících ve svěřenské knihovně, dokládá i majitelovu částečnou znalost češtiny. Celý fond čítá v současné době 1 790 svazků. Odhadneme-li počet knih, které mohly doplnit fideikomisní knihovnu, dostáváme se k účtyhodnému průměrnému počtu jedné až dvou knižních akvizic týdně po dobu třiceti let.

Josef Colloredo-Mannsfeld měl však i vlastní literární ambice, plynoucí z intenzivního zájmu o vlastní předky (v tomto kontextu je třeba zmínit i rozsáhlou opočenskou sbírku grafických listů portrétujících především Mansfeldy). Roku 1933 vyšel v Paříži *Journal de Captivité du Comte Pierre Ernest de Mansfeld, écrit au Donjon de Vincennes 1552–1554*, který Josef Colloredo-Mannsfeld napsal spolu s abbém Massaretem.³²

Není zde prostor vyjmenovávat jednotlivá vzácná díla soukromé Josefovy knihovny; jejich odborné zpracování bude provedeno v následujících letech, neboť josefovské pracoviště Národního památkového ústavu bylo vybráno jako jedno z pilotních pro Základní evidenci historických knihoven (ZEK) v databázi *Tritius*. Postupně bude proto i vzácný opočenský knižní fond zpřístupněn odborné veřejnosti.

Článek je výstupem výzkumného cíle Výzkum, dokumentace a prezentace movitého kulturního dědictví financovaného z institucionální podpory Ministerstva kultury na dlouhodobý koncepční rozvoj (DKRVO) výzkumné organizace NPÚ.

■ Poznámky

- 1 Zdvojení souhlásky „n“ ve jménu Mansfeld bylo vyhrazeno vždy pouze pro knížete.
- 2 Alodium je označení pro úplné vlastnictví nemovitostí a statků, s nimiž mohl alodiální vlastník nakládat zcela volně podle vlastního uvážení.
- 3 Miloš Hořejš, Podnikatel z donucení? Podnikatelské aktivity Josefa Jeronýma knížete Colloredo-Mansfelda (1866–1957), in: Jiří Brňovják – Aleš Zářický, *Šlechtic podnikatelem – podnikatel šlechticem: šlechta a podnikání v českých zemích v 18.–19. století: výstup z mezinárodní konference pořádané ve dnech 8.–9. 11. 2007 Ostravskou univerzitou v Ostravě a statutárním městem Ostrava*, Ostrava 2008, s. 137–158.
- 4 Článek se zde opírá o informace a poznatky z rigorózní práce Anežky Jirákové: Anežka Jiráková, *Cestovatelství Josefa Colloredo-Mansfelda (1866–1957). Cesty do Afriky a severní Ameriky (1901–1906)* (rigorózní práce), Ústav etnologie, FF UK v Praze, Praha 2014. Stěžejním pramenem této práce je archivní fond Colloredo-Mansfeldské ústřední ředitelství (Státní oblastní archiv Praha).
- 5 Marie Netková – Milan Paulík, *Sylabus zámku Opočno, Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody Východočeského kraje*, Opočno 1983, s. 94.
- 6 *Sborník statí k sedmdesátým narozeninám Josefa knížete z Colloredo Mansfeldu 1866–1936*, Praha 1936.
- 7 Martin W. Daly, *Empire on the Nile, The Anglo-Egyptian Sudan 1898–1934*, Cambridge 1986, s. 4. – Anežka Jiráková, Opočenská sbírka z cest Josefa Colloredo-Mansfelda, část 2, sbírka africká, in: *Orlické hory a Podorlicko*, sv. 21, Rychnov nad Kněžnou 2014, s. 83–102.
- 8 Jiráková (pozn. 4), s. 55.
- 9 Anežka Jiráková, Opočenská sbírka z cest Josefa Col-

Obr. 20. Zámek Opočno, etnografický sál, současný stav. Foto: Matouš Jiráček, 2017.

lorde-Mansfelda, část 1, sbírka americká, in: *Orlické hory a Podorlicko*, sv. 20, Rychnov nad Kněžnou 2013, s. 95–112.

10 Helen Fitzgerald Sanders, *A History of Montana Volume 3*, Chicago – New York 1913. Dostupné online z <http://www.ebooksread.com/authors-eng/helen-fitzgerald-sanders/a-history-of-montana-volume-3-dna/page-68-a-history-of-montanavolu-me-3-dna.shtml>, vyhledáno 15. 6. 2017.

11 Více o úspěšné obchodní strategii Indian Curio Stores je uvedeno v Jirákové (pozn. 4), s. 65.

12 Z osobní korespondence autorů příspěvku s Dr. Greenovou.

13 Mezi katalogizované kusy patří například následující exponáty (původní označení z Scheurerova katalogu): meč flyssa s pochvou, kopí vrhací africké, meč s pochvou súdánský, dýka marocká s pochvou, řemení koňské turecké, roh slonovinový zdobený, postroje koňské turecké, puška zadovka lovecká opakovací, puška doutnáková severoafriká, toulec velký se šípy centrální Afrika, prachovnice severoafriká, ostruha marocká novodobá z páru, dýka dekorativní, puška křesadlová moderní jihoafrická z páru, třmen turecko-arabský zdobený z páru, plát prsní a zádoový francouzský zdobený muslimsky nebo dýka marocká pobitá mosazí.

14 *Za indiány do Opočna*, Praha 1975.

15 Netková – Paulík (pozn. 7).

16 Lubor Hájek (ed.), *Umění čtyř světadílů z českých sbírek mimoevropského umění, Díl. 1.*, Praha 1956.

17 Robert Pletánek, *Objekty préríjních indiánů* (disertační práce), FF UK v Praze, Praha 1993

18 Colin Tylor, *The Plains Indians*, New Jersey 1994.

19 Josef Dostál, Opočenský zámek roku 1635, *Časopis Společnosti přátel starožitností československých v Praze* LXIII, 1935, s. 188.

20 SZ Opočno, sign. ZK OP1 01260; prvotisků se však v Opočně dochovalo více.

21 SZ Opočno, sign. ZK OP1 02640 – volně vložené listy.

22 SZ Opočno, sign. ZK OP1 02640.

23 SZ Opočno, sign. ZK OP1 02638.

24 Jana Vacinová, *Zámecká knihovna v Opočně*, Hradec Králové 1971, s. 44.

25 Přípis na rubu titulního listu datuje a signuje: Ad mandatum Celssissimi Principis Josephi Colloredo-Mansfeld bibliothecam imm ordinem redegit catalogumque contexit. Joan Nep. Řehák, loci protodecanus anis 1906–1907.

26 SZ Opočno, sign. ZK OP1 06559.

27 SZ Opočno, sign. ZK OP2 00007.

28 SZ Opočno, sign. ZK OP2 00006.

29 Vacinová (pozn. 24), s. 38–39.

30 Pavel Hájek (ed.), *Tisky 16. století v zámeckých knihovnách České republiky I.–III.*, České Budějovice 2015.

31 Vacinová (pozn. 24), s. 39.

32 SZ Opočno, sign. ZK OP2 00771